

АНОТАЦІЯ

Котляр О. В. Відносини Російської Федерації та Скандинавських країн: безпековий вимір (на прикладі Швеції та Норвегії). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі політології за спеціальністю 052 – Політологія. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2023.

Дисертація присвячена безпековому аспекту російсько-шведських та російсько-норвезьких відносин.

Політика безпеки є однією з основних сфер діяльності будь-якої держави, незважаючи на її геополітичне положення чи характер позиціонування себе на міжнародній арені (позаблоковість, нейтралітет, участь у військово-політичних організаціях). Успішна реалізація політики безпеки є запорукою підтримання суверенітету та територіальної цілісності. Тому забезпечення даної складової політики стоїть на порядку денному функціонування кожної держави. Для гарантування власної безпеки держави застосовують різний інструментарій та методи діяльності. Деякі володіють ядерною зброєю, інші мають потужний військово-промисловий комплекс або ж покладаються на колективні гарантії безпеки, будучи членом військово-політичних організацій. Також є група держав, котрі дотримуються позаблокового статусу та позиціонують себе як нейтральні, при цьому не володіючи достатнім оборонним потенціалом. Останні є потенційно найбільш вразливими об'єктами для держав-агресорів та порушників міжнародного права.

Беручи до уваги сучасний стан міжнародної системи, відносин між суб'єктами цієї системи, часте недотримання фундаментальних норм міжнародного права цими суб'єктами, можна говорити про актуалізацію політики безпеки. Після розпаду СРСР, стабілізації ситуації на Балканах, сфера безпеки відійшла на другий план в порівнянні із нагальними економічними чи внутрішньополітичними проблемами європейських держав. Натомість, починаючи із російсько-грузинського конфлікту 2008 р., а пізніше – російської

агресії проти України, політика безпеки повертає свою значимість у Європі. Варто відзначити вагому роль Росії як чинника актуалізації політики безпеки та оборони. Саме військова активізація РФ на пострадянському просторі, її внесок у дестабілізацію функціонування європейських держав, а також активна участь позаєвропейських конфліктах дає приводи говорити про бажання та готовність російської сторони до збільшення впливу та посилення своєї ролі на міжнародній арені шляхом деструктивних дій.

В плані дослідження сфери безпеки цікавим є північноєвропейський регіон, який вміщує ряд держав, котрі з різних позицій підходять до реалізації політики безпеки та оборони. Є серед них такі, хто підтримує свою безпеку і оборону за допомогою членства в НАТО. Інші донедавна, протягом довгого часу, дотримувалися позаблоковості та нейтралітету, покладаючись на міжнародне право, договори, гарантії та попередній успішний досвід реалізації такої політики. З цієї точки зору варті уваги, по-перше, характер та стан відносин позаблокових держав з РФ та вплив членства в Альянсі на відносини з останньою; по-друге, вагомість російського фактору в політиці безпеки та оборони скандинавських країн, зважаючи на вищезгадану деструктивну роль РФ на пострадянському просторі та в Європі загалом. Додатковий інтерес становить фактор близькості даного регіону із Росією.

У першому розділі розглянуто ступінь розробки проблематики та обширність джерельної бази. Наукова робота ґрунтується, в основному, на офіційних зовнішньополітичних та безпекових документах досліджуваних держав, періодиці, а також наукових та аналітичних статтях стосовно об'єкта та предмета нашого дослідження. В другому підрозділі цього розділу автор порушує проблематику концепту «безпеки» загалом, а також в контексті вивчення російсько-норвезьких та російсько-шведських відносин. Застосовано комплексний підхід в процесі розгляду предмету дослідження, а саме поєднання напрацювань представників різних теоретичних шкіл міжнародних відносин з метою детального опрацювання проблематики.

Другий розділ присвячений скандинавському векторові зовнішньої політики Росії. В першому підрозділі ми проводимо ретроспективний огляд становлення цього вектору, здійснюємо аналіз умов його формування. В другому підрозділі ми акцентуємо на періоді 1991-2022 рр. та вивчаємо трансформацію пріоритетності північноєвропейського регіону в рамках зовнішньополітичної діяльності РФ. В роботі робиться наголос на другорядності північноєвропейського напрямку політики Росії в 1990-х– початку 2000-х рр. та аналізується причини такого явища. Також в роботі виокремлено пріоритетні для офіційної Москви напрямки, котрі актуалізують скандинавських вектор в рамках російської зовнішньої політики.

У третьому розділі досліджуються концептуальні засади зовнішньої політики скандинавських країн у сфері безпеки та оборони. Перший підрозділ розкриває особливості шведського підходу до реалізації безпекової політики в контексті нейтралітету та позаблоковості. Ми торкаємося витоків шведського нейтралітету та визначаємо вплив російського фактору на засади оборонної політики Швеції від етапу започаткування нейтралітету до його доповнення позаблоковістю. В другому підрозділі аналізується членство Норвегії в НАТО як один з першочергових елементів гарантування безпеки скандинавської країни. При цьому, досліджується вплив фактору Альянсу на відносини північноєвропейської держави з Росією.

У четвертому розділі розкривається образ останньої в суспільно-політичному дискурсі обох скандинавських країн. Висновуємо, що в силу історичних обставин Росія для громадян та керівництва обох країн протягом значного періоду часу асоціюється із поняттями «опонент», «загроза», «небезпека». Прослідковується, що після завершення блокового протистояння ситуація зазнала короточасних кардинальних змін в цьому плані. Однак подальша ревізійністська політика офіційної Москви погіршує сприйняття її в обох північноєвропейських державах. У зв'язку з цим висвітлено норвезьку та шведську періодику, в якій формується відповідний образ Росії. Для ґрунтовнішого дослідження цієї проблематики аналізується ряд основних

зовнішньополітичних документів Швеції та Норвегії та визначається характер та частоту висвітлення в них відносин з РФ. В цьому контексті чітко прослідковується тенденція, коли шведська сторона демонструє більш критичне ставлення до недемократичного внутрішньополітичного розвитку РФ, аніж норвезька.

У п'ятому розділі досліджується вплив російського чинника на формування оборонної політики Швеції та Норвегії. Хронологічні рамки цього розділу охоплюють період 1991-2022 рр. Прослідковуються демілітаризаційні тенденції в політиці безпеки та оборони скандинавських країн, котрі були пов'язані із завершенням холодної війни та зниженням військових й економічних потужностей РФ. Натомість початок російської агресії щодо України в 2014 р. та повномасштабне вторгнення в 2022 р. повернули Швецію та Норвегію на мілітаризаційні рейки. У дисертації подано якісно-кількісні показники оборонної сфери, а також структурні характеристики збройних сил скандинавських країн. В підсумках цього розділу висновуємо, що російський чинник грає визначальну роль у переосмисленні скандинавськими країнами власних оборонних можливостей.

В рамках наукової роботи проводиться дослідження порівняльного характеру для визначення спільних та відмінних рис безпекової складової російсько-шведських та російсько-норвезьких відносин. Відповідно, новизна дисертації полягає в актуалізації безпекового аспекту взаємовідносин Росії зі Швецією та Норвегією саме в такому трикутнику сторін з акцентом на компаративний підхід між політикою самих північноєвропейських держав в галузі безпеки та щодо Росії, а також політики останньої щодо вищезгаданих скандинавських країн. Новизна теоретично-методологічного характеру полягає у пристосуванні концепції регіонального комплексу безпеки Б. Бузана, а також теорії сек'юритизації та теорії секторів представників Копенгагенської школи міжнародних відносин, з метою вивчення безпекового аспекту російсько-скандинавських відносин. Актуальність праці визначається, серед іншого, тим, що автор охоплює останні тенденції геополітичного характеру, а саме російську

повномасштабну агресію в Україні, для визначення конкретних ознак її впливу на оборонну політику Швеції та Норвегії та їх відносини із РФ. Разом з цим, в рамках дисертації актуалізується роль досліджуваних держав у формуванні колективного регіонального виміру міжнародних відносин на Півночі Європи та в Арктиці.

Дисертація є джерелом для ознайомлення як із загальними рисами російсько-норвезьких та російсько-шведських відносин, так і глибшого розуміння конкретних аспектів цих відносин, а саме безпекового виміру російсько-скандинавських взаємин. Наукова робота служитиме основою для подальших досліджень безпекових тенденцій розвитку міжнародних відносин на європейській півночі, ролі Росії в політиці безпеки та оборони скандинавських країн та дотичних аспектів наукової розвідки на відповідному напрямку.

Ключові слова: зовнішня політика, безпека, національна безпека, міжнародні відносини, геополітика, двосторонні відносини, Росія, Норвегія, Швеція, нейтралітет, позаблоковість, Північна Європа, НАТО, ЄС.

SUMMARY

Kotliar O.V. Relations between Russian Federation and the Scandinavian countries: the security dimension (using the example of Sweden and Norway). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the Ph.D. (Doctor of Philosophy Degree), speciality 052 –Political Science. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. – Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation is dedicated to the security aspect of Russian-Swedish and Russian-Norwegian relations.

Security policy is one of the main areas of activity of any state, regardless of its geopolitical position or the nature of its positioning in the international arena (non-alignment, neutrality, participation in military-political organizations). Successful implementation of the security policy is a guarantee of maintaining sovereignty and territorial integrity. Therefore, the realization of this policy component is on the agenda of the functioning of every state. To guarantee their own security, the countries use various tools and methods of activity. Some possess nuclear weapons, others have a powerful military-industrial complex, or rely on collective security guarantees by being members of military-political organizations. There is also a group of states that adhere to non-aligned status and position themselves as neutral, while not possessing sufficient defense potential. The latter are potentially the most vulnerable objects for aggressor states and violators of international law.

Taking into account the current state of the international system, the relations between the actors of this system, the frequent non-compliance of the fundamental norms of international law by these actors, we can talk about the actualization of the security policy. After the collapse of the USSR and the stabilization of the situation in the Balkans, the sphere of security faded into the background in comparison with urgent economic or domestic political problems of European states. However, since the Russian-Georgian conflict in 2008, and later the Russian aggression against Ukraine, security policy is regaining its importance in Europe. It is worth noting the significant role of Russia as a factor in the actualization of security and defense policy. It is the military activation of the Russian Federation in the post-Soviet space, its

contribution to the destabilization of the functioning of European states, as well as its active participation in non-European conflicts that give reasons to talk about the desire and readiness of the Russian side to increase its influence and strengthen its role on the international arena through destructive actions.

The Northern European region is interesting in terms of security research. It includes a number of states that approach the implementation of security and defense policy from different positions. There are those who support their security and defense with the help of NATO membership among them. Others, until recently, for a long time, adhered to non-alignment and neutrality, relying on international law, treaties, guarantees and the successful experience of implementing such a policy. From this point of view, it is worth paying attention, firstly, to the nature and state of relations of non-aligned states with the Russian Federation and the influence of membership in the Alliance on relations with the latter. Secondly, the importance of the Russian factor in the security and defense policy of the Scandinavian countries, given the aforementioned destructive role of the Russian Federation in the post-Soviet space and in Europe in general. The proximity of this region to Russia presents an additional interest.

The first chapter examines the degree of problem development and the extensiveness of the source base. The scientific work is based mainly on the official foreign policy and security documents of the studied states, periodicals, as well as scientific and analytical articles related to the object and subject of our research. In the second subsection of this chapter, the author raises the issue of the concept of "security" in general, as well as in the context of studying Russian-Norwegian and Russian-Swedish relations. A comprehensive approach was applied in the process of examining the subject of research, namely, a combination of the work of representatives of various theoretical schools of international relations with the aim of a detailed study of the issue.

The second chapter is dedicated to the Scandinavian vector of Russia's foreign policy. In the first subsection, we conduct a retrospective review of the formation of this vector and analyze the conditions of its formation. In the second subsection, we

focus on the period 1991-2022 and study the transformation of the priority of the Northern European region within the framework of the foreign policy of the Russian Federation. It is emphasized on the secondary nature of the Northern European direction of Russia's policy in the 1990s and early 2000s, as well as analyzed the reasons for this in the dissertation. We define priority directions for official Moscow that actualize the Scandinavian vector within the framework of Russian foreign policy.

The dissertator examines the conceptual foundations of the foreign policy of the Scandinavian countries in the sphere of security and defense in the third chapter. The first subsection reveals to us the peculiarities of the Swedish approach to the implementation of security policy in the context of neutrality and non-alignment. We explore the origins of Swedish neutrality and determine the influence of the Russian factor on the foundations of Sweden's defense policy from the stage of neutrality initiation to its addition to non-alignment. It is examined the Norway's membership in NATO as one of the primary elements of guaranteeing the security of the Scandinavian country in the second subsection. At the same time, we investigate the influence of the Alliance factor on the relations of the Northern European state with Russia.

The fourth chapter reveals to us the image of the latter in the socio-political discourse of both Scandinavian countries. We conclude that Russia has been associated with the concepts of «opponent», «threat», «danger» for the citizens and leadership of both countries for a considerable period of time due to historical circumstances. It is observed that after the end of the bloc confrontation, the situation underwent short-term drastic changes in this regard. However, the further revisionist policy of official Moscow worsens its perception in both Northern European states. For this purpose, we explore the Norwegian and Swedish periodicals, in which the corresponding image of Russia is formed. For a more thorough study of this issue, a number of the main foreign policy documents of Sweden and Norway are analyzed and the nature and frequency of coverage of relations with the Russian Federation in them is determined. In this case, we can follow a tendency where the Swedish side shows a more critical attitude towards the undemocratic internal political development of the Russian Federation than the Norwegian side.

The author examines the influence of the Russian factor on the formation of the defense policy of Sweden and Norway in the fifth chapter. The chronological framework of this chapter covers the period 1991-2022. The dissertator follows the demilitarization trends in the security and defense policy of the Scandinavian countries, which were associated with the end of the Cold War and the decline of the military and economic capabilities of the Russian Federation. Instead, the beginning of Russian aggression against Ukraine in 2014 and a full-scale invasion in 2022 put Sweden and Norway back on the militarization course. The author provides qualitative and quantitative indicators of the defense sphere, as well as structural characteristics of the armed forces of the Scandinavian countries. We conclude that the Russian factor plays a decisive role in the reinterpretation of the Scandinavian countries' own defense capabilities in the results of this chapter.

The dissertator conducts a comparative study to determine the common and distinctive features of the security component of Russian-Swedish and Russian-Norwegian relations. Accordingly, the novelty of the dissertation consists in the actualization of the security aspect of Russia's relations with Sweden and Norway in this triangle of parties with an emphasis on a comparative approach between the policy of the Northern European states themselves in the field of security and towards Russia, as well as the latter's policy towards the above-mentioned Scandinavian countries. The novelty of a theoretical and methodological nature consists in adapting the concept of the regional security complex of B. Buzan, as well as the theory of securitization and the theory of sectors of representatives of the Copenhagen School of International Relations, in order to study the security aspect of Russian-Scandinavian relations. The relevance of the work is determined, among other things, by the fact that the author covers the latest geopolitical factors, namely the Russian full-scale aggression in Ukraine, in order to determine specific signs of its influence on the defense policy of Sweden and Norway and their relations with the Russian Federation. We explore the role of the studied states in the formation of the collective regional dimension of international relations in Northern Europe and the Arctic within the framework of the dissertation.

The dissertation is a source for review both the general features of Russian-Norwegian and Russian-Swedish relations, as well as a deeper understanding of specific aspects of these relations, namely the security dimension of Russian-Scandinavian relations. The scientific work will serve as a basis for further studies of security trends in the development of international relations in the European north, the role of Russia in the security and defense policy of the Scandinavian countries, and related aspects of scientific intelligence in the relevant direction.

Keywords: foreign policy, security, national security, international relations, geopolitics, bilateral relations, Russia, Norway, Sweden, neutrality, non-alignment, Northern Europe, NATO, EU.